

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.147

О.В. БІЛОСТОЦЬКА

ПОНЯТТЯ “НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА” В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Статтю присвячено формуванню позитивної мотивації дослідної роботи студентів. Наведено умови формування мотивації наукової роботи.

Ключові слова: науково-дослідна робота, мотивація, мотив, стимулювання.

Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх педагогів зумовлюють необхідність удосконалення науково-дослідної роботи студентів як важливого засобу формування творчої активності особистості, пізнавального інтересу, дослідних умінь та здібностей. Дослідна робота майбутніх викладачів передбачає глибоке розуміння сутності педагогічних явищ і процесів та визначення на цій основі найбільш ефективних шляхів, засобів оптимізації педагогічного процесу; формування вмінь орієнтуватися в інформаційному потоці, впроваджувати нові технології, моделі, системи навчання, виховання, розвитку та соціалізації учнів; узагальнення та застосування у своїй роботі інноваційного педагогічного досвіду; формування інтелектуального потенціалу та методологічної культури майбутнього науковця, тобто виховання конкурентоспроможної особистості.

Одним з напрямів реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до європейського освітнього простору є оновлення змісту і структури вищої освіти. Вищий навчальний заклад повинен забезпечувати суспільство фахівцями високого рівня, всебічно підготовленими, здатними до творчої самореалізації. На конференції європейських вищих навчальних закладів та освітніх організацій, що відбулася 29–30 березня 2001 р. у м. Саламанка, одним з провідних принципів визначено вищу освіту, що ґрунтується на наукових дослідженнях, де науково-дослідну діяльність визнано рушійною силою вищої освіти.

У Законі України “Про вищу освіту” зазначено, що наукова діяльність у вищих навчальних закладах є невід’ємною складовою освітньої діяльності і здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної та виробничої діяльності в системі вищої освіти.

Аналіз наукової літератури [1–5] свідчить про те, що проблема науково-дослідної роботи посідає значне місце в педагогічній теорії та практиці.

У сучасній українській та зарубіжній педагогіці питання науково-дослідної роботи в галузі освіти знайшли відображення в багатьох працях, які можна класифікувати таким чином:

– першу групу становлять праці, в яких обґрунтовано сутність, структуру та функції науково-дослідної роботи (Н. Амеліна, Р. Хру-

стальова); методологічну основу науково-дослідної роботи в освітній сфері розглядають Ю. Бабанський, В. Давидов, А. Донцов, В. Журавльов; В. Загвязинський, І. Зимня, Л. Кайдалова, Т. Кожухова, Н. Кузьміна, П. Образцов, О. Рудницька, Ю. Туранов, В. Урусський) [2];

– праці другої групи присвячені історичному аспекту становлення та розвитку дослідницької роботи, в яких розглядається генеза, сутність, провідні тенденції, етапи та чинники розвитку науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах України (Г. Клобак, Н. Колісник, О. Мартиненко, О. Микитюк); особливості застосування дослідницького методу пізнання в теорії та практиці загальноосвітніх шкіл (Т. Баранова, О. Пехота, Р. Хрустальова) [1];

– до складу третьої групи входять праці, в яких науково-дослідна робота виступає засобом формування самостійності: молодших школярів (Н. Коваль), викладачів вищих навчальних закладів (В. Степашко); творчої активності (В. Смагін); творчої особистості учня (І. Гончарова, О. Павленко); творчої самореалізації (Л. Левченко), дослідницької позиції (В. Лісовий); професійно-кваліфікаційного зростання вчителів (Г. Лоцман); дослідницьких умінь (В. Бударкевич, А. Карлащук, І. Краснощок, Н. Недодатко, І. Процик, О. Резіна, М. Фалько); дослідницьких здібностей (В. Андреев, С. Білоус); засобом підвищення знань учнів (Т. Баранова); засобом актуалізації професійно значущих знань (М. Князян);

– четверту – утворюють праці, в яких висвітлені питання організації науково-дослідної роботи (В. Гнедашов, В. Голобородько, Н. Давидюк, М. Дудорова, А. Сологуб, Р. Хрустальова) та управління цією роботою (В. Безрукова, І. Кочетов, В. Лазарев, А. Моїсеев, М. Поташнік, П. Третьяков, І. Чечель, Т. Шамова);

– п'яту групу характеризують праці, присвячені питанням формування готовності вчителя до науково-дослідної роботи (Г. Арчажникова, В. Борисов, З. Ісаєва, Л. Коржова, А. Лушніков, М. Севастюк).

Водночас слід зазначити, що проблема реалізації виховного потенціалу науково-дослідної роботи не була предметом спеціального дослідження. Разом із тим науково-дослідна робота не тільки озброює студентів спеціальними знаннями, дослідницькими вміннями та навичками наукового пошуку, а і сприяє формуванню в них наукового світогляду, методологічної культури, моральних якостей, вихованню свідомого та активного ставлення до учіння та наукового пошуку, інтересу до способів здобуття знань, ініціативності, активності, творчого ставлення до навчальної та майбутньої професійної діяльності, самостійності, працелюбності, дисциплінованості, організованості, наполегливості. Науково-дослідна робота є важелем самоосвіти та самовиховання студентів.

У сучасній педагогіці виникають суперечності між розширенням вагомості науково-дослідної роботи майбутніх педагогів у структурі їх професійної підготовки та неврахуванням її виховних можливостей для становлення особистості професіонала.

Мета статті – аналіз поняття “науково-дослідна робота” в сучасній психолого-педагогічній науці.

У сучасній педагогіці немає єдиного підходу до визначення поняття. У таблиці розглянуто підходи українських та зарубіжних авторів до цього поняття.

Таблиця

Тезаурус із проблеми

ПОНЯТТЯ	ВИЗНАЧЕННЯ	АВТОР
дослідний підхід	система методів і прийомів, за допомогою яких учні під керівництвом вчителя здобувають знання, вміння і навички	І. Процик
дослідний метод	спосіб навчання, при якому учні під керівництвом вчителя залучаються до самостійних спостережень, практично оволодівають методами науки, її логічною структурою, системою доказів	М. Дудорова
наукова діяльність	інтелектуальна творча діяльність, спрямована на здобуття і використання нових знань	В. Кремінь, С. Ніколаєнко, А. Єріна, В. Захожай, Д. Єрін
дослідна діяльність	особливе метапізнавальне ставлення суб'єкта до засвоєного соціального досвіду	Д. Опрощенко
дослідна діяльність	діяльність, спрямована на науково-практичне вивчення в часі і просторі певного об'єкта (предмета, явища або процесу) з використанням відповідних прийомів та методів	В. Голобородько
науково-дослідна діяльність	творчо-пізнавальна діяльність людини, спрямована на систематизацію відомих і виявлення нових, достовірних знань для наступного науково-практичного застосування	А. Орлов Ю. Щербаков
наукова робота учнів	система навчальної та позанавчальної діяльності учнів теоретичного та прикладного напрямку в галузі науки, яка за формою та змістом відповідає творчому рівню навчальних досягнень	В. Голобородько
дослідна навчальна діяльність	діяльність учнів, організована педагогом з використанням дидактичних засобів, спрямована на виконання навчальних дослідних завдань, що вимагають пошуку пояснення і доказу закономірності зв'язків і відношень, що експериментально спостерігаються, або фактів, явищ, процесів, завдань, що теоретично аналізуються; в якій домінує самостійне застосування прийомів наукових методів пізнання і внаслідок якої учні активно опановують знання, розвивають свої дослідницькі вміння й навички, формують пізнавальні мотиви й організаційні якості	А. Карлашук

ПОНЯТТЯ	ВИЗНАЧЕННЯ	АВТОР
навчальна дослідна діяльність	діяльність, яку організовує педагог з використанням дидактичних засобів непрямого і перспективного управління діяльністю учнів, спрямована на пояснення і доведення закономірних зв'язків і відношень, фактів, явищ, процесів, які експериментально спостерігаються чи теоретично аналізуються та в яких домінує самостійне застосування прийомів наукових методів пізнання і в результаті якої учні активно оволодівають знаннями, розвивають свої пізнавальні вміння та здібності	В. Андреев
науково-дослідна робота студентів	складова професійної підготовки студентів, вид дослідної діяльності, яка виконується в позанавчальному процесі та має добровільний характер	О. Микитюк
навчально-дослідна робота студентів	засіб підвищення якості підготовки фахівця, вид дослідної діяльності, яка виконується у межах навчально-виховного процесу, передбачена навчальним планом ВНЗ і має обов'язковий характер	О. Микитюк

Дуже цікавим, на наш погляд, є визначення науково-дослідної роботи в педагогічній сфері, обґрунтоване у монографії Т. Клімової, яка розуміє під такою діяльністю індивідуальну та колективну взаємодію педагогів-дослідників, спрямовану на отримання точного, об'єктивного, систематичного знання про педагогічну дійсність, яка збагачує та розвиває педагогічну культуру. Тобто автор підкреслює виховні можливості наукової роботи в педагогіці і вбачає їх у розвитку педагогічної культури [1].

Сучасні науковці визначають поняття “науково-дослідна робота” як інтелектуальну творчу діяльність; творчо-пізнавальну діяльність; метапізнавальне ставлення суб'єкта до засвоєного ним соціального досвіду.

Науково-дослідну роботу студентів визначено авторами як: складову професійної підготовки; засіб формування індивідуальної майстерності вчителя; засіб підвищення якості підготовки фахівця [2–4].

Науково-дослідна робота, на думку педагогів, спрямована на: науково-практичне вивчення об'єкта; систематизацію відомих та виявлення нових знань; здобуття і використання нових знань про процеси навчання та виховання; пошук способів і засобів підвищення ефективності педагогічного процесу; створення умов для ефективної реалізації соціально-педагогічних ініціатив з метою реформування та розвитку освітніх закладів [1–4].

Метою науково-дослідної роботи студентів науковці вважають здобуття нових знань; набуття знань технології педагогічного дослідження; розкриття сутності та об'єктивних зв'язків між педагогічними явищами; набуття досвіду дослідної роботи в пізнавальній діяльності; знаходження

ефективних засобів розробки обґрунтованої теорії; управління педагогічним процесом.

Ми згодні з думкою Д. Цхакої, яка вважає метою науково-дослідної роботи студентів виховання висококваліфікованих спеціалістів, озброєних глибокими теоретичними знаннями та здатними організувати виробництво на науковій основі [4, с. 11].

Серед завдань науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах у працях педагогів зазначається: забезпечення теоретико-концептуальних, психолого-педагогічних, науково-методичних засад навчального процесу і приведення підготовки фахівців у відповідність із сучасними вимогами та найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної науки; забезпечення дослідження актуальних науково-дослідних тем з пріоритетних напрямів розвитку науки; підготовка кадрів вищої кваліфікації; інтенсифікація наукових досліджень на факультетах, кафедрах, науково-дослідних центрах і лабораторіях, забезпечення їх високої якості; створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах навчального закладу резерву вчених, дослідників, викладачів; розширення та зміцнення науково-інформаційної бази наукової діяльності університету; зміцнення зв'язків університетської науки з науково-дослідною роботою провідних ВНЗ і наукових установ України та інших країн; здійснення зв'язків науково-дослідної роботи з навчально-виховним процесом; упровадження наукових розробок у практику вищої школи, а також у різні галузі науки й освіти; залучення студентів до науково-дослідної роботи [2; 4].

Завдання науково-дослідницької роботи студентів вищих навчальних закладів розглянуто в працях Ю. Бабанського, Л. Байкової, К. Власенко, В. Журавльова, Н. Кушнарєнко, О. Пехоти, Д. Цхакої, В. Шейка [4; 5].

Аналіз літературних джерел дає змогу визначити завдання науково-дослідної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів, такі як: формування особистості студентів; підготовка до педагогічної діяльності; розвиток творчого потенціалу та здібностей; формування наукового світогляду; розвиток інтелекту, творчого педагогічного мислення; формування стійкого інтересу до пізнання педагогічного процесу й дослідної діяльності, схильності до педагогічного дослідження; розширення кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця; розуміння необхідності постійного оновлення й удосконалення своїх знань; поглиблене творче засвоєння навчального матеріалу; розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання для вирішення нестандартних завдань навчання, виховання, розвитку та соціалізації дітей; розвиток інтуїції, критичності мислення, креативності, методологічної культури; розуміння ціннісної ролі досліджень в удосконаленні знань суспільства; оволодіння теоретичним і практичним апаратом, методами та методикою науково-педагогічного дослідження; забезпечення високого рівня дослідницьких умінь і навичок, прищеплення навичок самостійної науково-дослідної роботи.

Висновки. Отже, на основі теоретичного аналізу науково-методичної літератури встановлено, що поняття “науково-дослідна робота” багатог-

ранне, відрізняється складністю та багатовимірністю. Науково-дослідна робота студентів, по-перше, – це творча інтелектуальна діяльність, спрямована на здобуття й використання нових знань про закономірності та рушійні сили педагогічного процесу з метою його вдосконалення. По-друге, наукова робота студентів має прикладний характер; суб'єктом і одночасно об'єктом науково-дослідної діяльності у вищому навчальному закладі є студентський колектив. По-третє, головним джерелом науково-дослідної роботи є цілеспрямована пізнавальна діяльність викладача та студента, метою – формування творчої особистості, висококваліфікованого фахівця, здатного до самореалізації в сучасних умовах. Проведене дослідження не вичерпує окреслену проблему. Подальшого розвитку потребує виявлення критеріїв ефективності науково-дослідної роботи майбутніх учителів.

Список використаної літератури

1. Климова Т.Е. Развитие научно-исследовательской культуры учителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Т.Е. Климова ; Оренбургский государственный педагогический университет. – Оренбург, 2001. – 328 с.
2. Микитюк О.М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти України в ХІХ ст. : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / О.М. Микитюк ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2004. – 42 с.
3. Науково-дослідна робота в закладах освіти : метод. посіб. / [укл. Ю.О. Туранов, В.І. Уруський]. – Тернопіль : АСТОН, 2001. – 140 с.
4. Цхакая Д.Г. Формы и методы научной работы студентов и проблемы управления ею в высшей школе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 – теория и история педагогики / Д.Г. Цхакая ; Тбилисский гос. ун-т. – Тбилиси, 1989. – 23 с.
5. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник для вузів / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – Х. : ХДАК, 1998. – 288 с.

Белостоцкая О.В. Понятие “научно-исследовательская работа” в современной психолого-педагогической науке

Статья посвящена формированию положительной мотивации исследовательской работы студентов. Обоснованы условия формирования мотивации научной работы.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, мотивация, мотив, стимулирование.

Bilostotska O. “Scientific research” concept in contemporary psychological and educational science

The article is devoted to the formation of positive motivation of research work of students. Conditions of formation of motivation of scientific work are proved.

Key words: research work, motivation, motive, stimulation.